

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького
Факультет землепорядкування та інфраструктурного розвитку
Кафедра землеустрою

Кваліфікаційна (дипломна) робота
освітнього ступеня «Бакалавр»
на тему:

«Проект організації території фермерського господарства»

Спеціальність 193 «Геодезія та землеустрій»

Виконав: студент 4-го курсу, групи ЗВ – 41

Маркіян Романович Пайда

(ім'я та прізвище)

Керівник: к.е.н., доцент Оксана Іванівна Черечон

(ім'я та прізвище)

Дубляни 2025

Проект організації території фермерського господарства. Пайда Маркіян Романович. – Кваліфікаційна робота. Кафедра землеустрою. – Дубляни, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, 2025.

59 с. текстової част., 4 рис., 14 табл., 34 джерела літератури, мультимедійна презентація.

В кваліфікаційній роботі розкрито теоретичні й методичні засади розроблення проєктів організації території, наведено загальну характеристику Радехівської міської територіальної громади Шептицького району Львівської області та проведений детальний аналіз використання земель фермерського господарства «Форвард» в межах Радехівської міської територіальної громади, розроблено проектні рішення щодо організації території фермерського господарства, зокрема проведено організації території фермерського господарства для ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва. За результатами прийнятих проектних рішень розраховано їх еколого-економічна ефективність.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ.....	7
2 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ФОРВАРД» В МЕЖАХ РАДЕХІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	19
2.1 Загальна характеристика Радехівської міської територіальної громади Шептицького району Львівської області	19
2.2 Аналіз використання земель фермерського господарства «Форвард».....	21
3 ПРОЕКТНІ РІШЕННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ФОРВАРД».....	26
3.1 Обґрунтування проектних рішень до організації використання земель фермерського господарства	26
3.2 Організація території фермерського господарства для ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва.....	31
4 ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИЙНЯТИХ ПРОЕКТНИХ РІШЕНЬ.....	36
5 ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА.....	44
6 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ.....	48
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56

ВСТУП

Результатом недостатньо ефективної державної політики у сфері землекористування стала низка негативних явищ, серед яких варто виділити нераціональне використання земельного потенціалу країни, погіршення якості ґрунтів і зниження їхньої продуктивності. Недоліки також проявляються у відсутності чіткого регулювання використання землі як виробничого ресурсу та відсутності системного підходу до збереження земельного фонду як національного багатства. Також існують серйозні проблеми в державному управлінні земельними ресурсами, що стосується як їх використання, так і охорони [2, с. 510].

Через ці проблеми ситуація в земельних відносинах України потребує перегляду ключових підходів до формування державної політики в частині організації землекористувань. Необхідно створити ефективну систему управління землекористуванням, яка відповідає б сучасним викликам. Майбутня земельна політика повинна орієнтуватися на визначення та реалізацію найбільш пріоритетних і результативних напрямів.

Ключовим напрямком забезпечення раціонального використання земельних ресурсів є організація та реалізація землеустрою. Це комплекс соціально-економічних і екологічних заходів, спрямованих на впорядкування земельних відносин і забезпечення оптимальної організації території. Землеустрій включає розробку національних і регіональних програм, які визначають раціональне використання та ефективну охорону земель.

На місцевому рівні землеустрій передбачає виконання робіт із відведення земельних ділянок, створення нових і впорядкування існуючих землеволодінь і землекористувань. Це дає змогу оптимізувати сільськогосподарське використання угідь, обґрунтувати екологічно й економічно доцільну сівозміну, а також організувати територію так, щоб сприяти сталому розвитку аграрного сектору.

Крім того, упорядковані землеволодіння та землекористування забезпечують створення умов для ефективного ведення сільського господарства,

покращення природних ландшафтів і формування сприятливого екологічного середовища. Це сприяє не лише економічному зростанню, а й гармонійному співіснуванню людської діяльності з природними екосистемами.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у розробленні проєкту організації території фермерського господарства, що забезпечить ефективне використання земельних ресурсів, раціональне планування виробничої інфраструктури та екологічно збалансований розвиток господарства.

Для виконання зазначеної мети поставлено наступні завдання:

- розкрити теоретичні й методичні засади розроблення проєктів організації території;
- провести загальну характеристику Радохівської міської територіальної громади Шептицького району Львівської області
- провести детальний аналіз використання земель фермерського господарства «Форвард» в межах Радохівської міської територіальної громади;
- розробити проєктні рішення щодо організації території фермерського господарства для ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва.
- розрахувати еколого-економічну ефективність прийнятих проєктних рішень.

Для досягнення поставлених цілей було використано наукові, методичні й правові джерела, а також норми земельного та природоохоронного законодавства України. Крім того, залучено інформацію з Держгеокадастру та Державної служби статистики України. Практична значущість проведеного дослідження полягає у розробці рекомендацій щодо раціонального та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення на місцевому рівні, що демонструється на прикладі території фермерського господарства.

Кваліфікаційна робота структурно складається зі вступу, шести розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг основної частини становить 59 сторінок, включаючи 14 таблиць та 4 рисунки. Бібліографічний список містить 34 джерела.

1 ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РОЗРОБЛЕННЯ ПРОЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ

У результаті проведення земельної реформи, яка передбачала виникнення різних форм власності на землю, а також на тлі змін у соціально-економічній ситуації, виникає необхідність перегляду і вдосконалення основних методологічних принципів і підходів до створення сталих еколого-економічних систем землеробства. Це також стосується оптимальної організації територій сільськогосподарських підприємств [4, с.16-20].

Головна мета таких змін полягає у забезпеченні раціонального використання як природних, так і матеріально-технічних ресурсів. Це включає: адаптацію землекористування до конкретних умов ґрунту, ландшафту і клімату; створення умов для мінімізації впливу деградаційних процесів на землі; збереження екологічного балансу.

Системний підхід передбачає розробку інтегрованих рішень, які враховують взаємозв'язок між природними ресурсами, сільськогосподарською діяльністю і зовнішніми факторами. Це дозволяє досягти ефективного і сталого розвитку аграрного сектору, підвищити продуктивність землекористування і водночас знизити ризики деградації земельних ресурсів.

Такий підхід сприяє збереженню родючості ґрунтів та екологічного потенціалу територій, забезпечуючи сталий розвиток сільськогосподарських підприємств навіть за умов змін у соціально-економічних і природних умовах.

В сучасних умовах господарювання особливе занепокоєння викликає система використання земельних ресурсів, системах їх захисту від ерозії та інших форм деградації, що стає особливо актуальним для регіонів, де землі передані в оренду великим агроформуванням [6, с. 74].

Такі наслідки пояснюються порушенням сівозміни, яке стало масовим явищем у багатьох областях. Причинами цього є як зміна меж територій після розмежування, так і нехтування біологічними вимогами сільськогосподарських культур до чергування попередників.

Замість очікуваного приросту обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, ці порушення призвели до посилення деградаційних процесів. У результаті спостерігається зниження родючості ґрунтів, що негативно впливає на продуктивність земельних ресурсів загалом. Ситуація вимагає перегляду підходів до управління землекористуванням, впровадження більш стійких і екологічно адаптованих агротехнічних рішень, які дозволять зберігати родючість ґрунтів і ефективно використовувати їх потенціал.

Ключовим інструментом у вирішенні глобальних екологічних і економічних викликів є землеустрій, як невід'ємна складова сучасного землекористування. Управління землекористуванням через землеустрій створює умови для інтеграції екологічних, економічних та соціальних інтересів.

Землеустрій – це комплекс заходів соціального, економічного та екологічного характеру, які спрямовані на упорядкування земельних відносин і раціональне планування території в межах адміністративно-територіальних одиниць і господарюючих суб'єктів [22]. Цей процес реалізується у взаємозв'язку із суспільно-виробничими відносинами та розвитком продуктивних сил, які визначають характер і напрями його здійснення .

Основне завдання землеустрою – організація територій сільськогосподарських підприємств, організацій і установ. Це створює необхідні просторові умови для екологічно та економічно збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення, а також для їх ефективної охорони. Землеустрій сприяє впровадженню сучасних форм організації та управління землекористуванням, оптимізує структуру і розташування земельних угідь, посівних площ, а також системи сівозміни, сінокосо- і пасовищезміни [5; 22].

Ці заходи спрямовані на підвищення ефективності аграрного виробництва, збереження природних ресурсів і забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Землеустрій є важливим інструментом регулювання земельних відносин, мета, завдання та зміст якого визначаються статтями 182-184 Земельного кодексу України [5]. Відповідно до статті 182, основною метою землеустрою є раціональне використання та охорона земельних ресурсів, формування сприятливого

екологічного середовища, а також збереження і покращення природних ландшафтів.

Як функція державного управління та місцевого самоврядування, землеустрій спрямований на забезпечення ефективного використання земель у контексті реформування відносин власності та переходу до ринкових засад землекористування. Він покликаний створювати умови для стійкого розвитку територій, сприяти охороні земельних ресурсів та впроваджувати заходи для збереження їх екологічної, економічної та соціальної значущості. Крім цього, землеустрій має бути адаптований до сучасних викликів, пов'язаних із трансформацією системи землекористування, і спрямований на гармонізацію відносин між власниками та користувачами земель. Він також передбачає створення ефективних умов для природоохоронної діяльності, зменшення негативного впливу людської діяльності на довкілля та відновлення деградованих територій, що сприятиме сталому розвитку суспільства в цілому.

Таким чином, основне завдання землеустрою полягає у забезпеченні збалансованого поєднання економічних, екологічних і соціальних аспектів землекористування, що відповідає принципам сталого розвитку та національних інтересів.

Рациональне використання земель у межах процесу землеустрою включає комплекс заходів, спрямованих на оптимізацію структури та розмірів угідь для земельних ділянок, що перебувають у власності громадян чи юридичних осіб. Це передбачає створення нових землеволодінь і землекористувань, а також удосконалення організації територій для суб'єктів, які мають право власності чи користування землею [6, с. 76].

У сільському господарстві землеустрій виконує важливу роль у забезпеченні умов, які сприяють економічно ефективному та екологічно безпечному використанню земельних ресурсів. Зокрема, це включає розробку проектів внутрішньогосподарського землеустрою для кожного новоствореного сільськогосподарського підприємства. Такі проекти спрямовані на забезпечення належної організації виробництва, що дозволяє здійснювати як короткострокове, так і довгострокове планування.

Однією з ключових цілей землеустрою є створення умов для інвестування в землю та визначення економічних механізмів, які стимулюють раціональне використання земель. Це включає уточнення економічної основи для обчислення та справляння плати за землю, що дозволяє забезпечити справедливий розподіл фінансового навантаження та підтримати ефективне управління земельними ресурсами. Таким чином, землеустрій є комплексним інструментом, що не лише сприяє раціоналізації використання земель, але й створює передумови для стабільного розвитку сільськогосподарських підприємств, підвищення ефективності землекористування та збереження природного потенціалу земельних ресурсів.

Згідно зі статтею 183 Земельного кодексу України [5], ключові завдання землеустрою включають такі напрямки:

1. Організація територій сільськогосподарських підприємств:

- ✓ забезпечення створення просторових умов для екологічно та економічно обґрунтованого використання й охорони земель сільськогосподарського призначення;
- ✓ запровадження сучасних форм управління землекористуванням, які враховують потреби сталого розвитку;
- ✓ оптимізація структури земельних угідь, а також удосконалення системи сівозмін, що сприяє підвищенню ефективності використання земельних ресурсів.

2. Розробка заходів для збереження та покращення стану земель:

- ✓ реалізація програм відновлення та підвищення родючості ґрунтів;
- ✓ рекультивація земель, які зазнали порушень внаслідок господарської діяльності; раціональне використання малопродуктивних земель та їх залучення до сільськогосподарського обігу, якщо це доцільно.

3. Захист земель від різних видів деградації:

- ✓ попередження таких негативних явищ, як ерозія, підтоплення, зсуви, вторинне засолення, заболочення, ущільнення ґрунтів;
- ✓ зниження впливу забруднення промисловими відходами чи хімічними речовинами;

✓ консервація деградованих земель для запобігання їх подальшій втраті або виснаженню;

4. Покращення природних ландшафтів:

✓ реалізація системних заходів для збереження природної естетики та екологічної цінності ландшафтів.

На основі наведених положень сучасний землеустрій слугує не лише інструментом для ефективного управління землями, але й засобом попередження деградаційних процесів, забезпечення сталого розвитку аграрного сектора та підтримки екологічної рівноваги.

На рисунку 1.1 показано функціональні аспекти та завдання, які охоплює сучасний підхід до землеустрою, демонструючи його багатогранний характер і практичну значущість.

Відповідно до положень Земельного кодексу України [5] (стаття 184), залежно від поставлених цілей та завдань землеустрою передбачено розробку проектів землеустрою, які виконують кілька важливих функцій:

- ✓ **еколого-економічне обґрунтування сівозмін:** розроблення оптимальних схем чергування культур для збереження родючості ґрунтів і підвищення врожайності; забезпечення довгострокової екологічної стійкості землеробства;
- ✓ **упорядкування угідь:** організація території для більш ефективного використання земель; покращення умов для ведення сільського господарства, рекреаційного чи іншого цільового використання земельних ділянок;
- ✓ **заходи з охорони земель:** розроблення комплексних програм захисту земель від деградації, зокрема ерозії, підтоплення, засолення, забруднення та інших негативних явищ.

Всі роботи виконуються відповідно до чинного законодавства, яке регулює процес землеустрою.

Рисунок 1.1 – Функціональні особливості проведення сучасного землеустрою [6; 7; 9]

Землеустрій виступає як система державних заходів, покликана реалізувати положення земельного законодавства. Його завдання полягає в організації повноцінного та раціонального використання земельних ресурсів, а також виробничих засобів, що тісно пов'язані із землею, задля підвищення ефективності суспільного господарювання.

Раціональне використання земель передбачає їх науково обґрунтоване і доцільне застосування відповідно до їх цільового призначення. Воно охоплює ефективну охорону ґрунтів та їх покращення, забезпечуючи стабільність і довговічність використання [11, с. 82-85].

Поняття раціонального землекористування означає [10, с. 46-47]:

- ✓ максимальне залучення до господарського обігу всіх доступних земель;
- ✓ ефективне використання земельних ділянок відповідно до їх основного цільового призначення;
- ✓ створення сприятливих умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь;
- ✓ досягнення максимально можливого обсягу продукції на одиницю площі із застосуванням мінімальних витрат людської праці та фінансових ресурсів.

Таким чином, землеустрій сприяє збалансованому розвитку землекористування, що одночасно відповідає економічним, екологічним та соціальним потребам.

Досягнення раціонального землекористування забезпечується шляхом комплексного виконання наступних заходів:

- 1. Раціональна організація територій:** впорядковане планування використання земельних ділянок, яке враховує їх природні особливості, екологічні та економічні аспекти, а також соціальні потреби.
- 2. Внутрішньогосподарське та міжгосподарське землевпорядкування:** своєчасне і ефективне проведення робіт, спрямованих на оптимізацію землеволодінь та землекористувань як у межах окремих господарств, так і між ними.
- 3. Чітке дотримання вимог щодо внесення даних до Державного земельного кадастру:** забезпечення своєчасності та повноти внесення

актуальних даних до земельного кадастру, що є основою для управління землекористуванням і прийняття обґрунтованих рішень.

4. Координація та контроль спеціалізованими органами:

виконання наглядових і координуючих функцій уповноваженими органами, що включає контроль за дотриманням норм землекористування, проведення експертиз і охоронних заходів

5. Економічне стимулювання: використання системи економічних інструментів, таких як пільги, субсидії або штрафи, для заохочення ефективного використання земель і запобігання їх деградації.

Таким чином, обґрунтування та забезпечення раціонального землекористування вимагає комплексного підходу, що включає організаційні, правові, економічні та екологічні механізми. Це дозволяє зберігати ґрунтові ресурси, підвищувати продуктивність земель і забезпечувати їх довготривале ефективне використання.

Організація раціонального використання земельних ресурсів здійснюється через розробку та впровадження проектів землеустрою, які виступають ключовим інструментом у реалізації завдань системи землеустрою.

Ефективне використання землі як основного засобу виробництва в сільському господарстві відбувається через трансформацію угідь та впровадження системи сівозмін [11].

Науково обґрунтована організація земельних угідь та планування сівозмін в аграрних господарствах визначає як цільове призначення, так і специфіку використання кожної земельної ділянки.

Організація угідь і сівозмін тісно пов'язана зі спеціалізацією господарства, тобто з його орієнтацією на вирощування певних культур або виробництво продукції окремих галузей. Планування використання земель залежить від ступеня інтенсивності сільськогосподарської діяльності, яка включає впровадження сучасних методів обробітку ґрунту, зрошення, внесення добрив тощо. Організація угідь враховує технічні можливості підприємства, що забезпечують оптимальне використання земель у кожній галузі виробництва. Комплекс взаємопов'язаних процесів у аграрному господарстві, таких як обробка

ґрунтів, вирощування культур, збір урожаю і його переробка, впливає на характер розподілу земельних ресурсів і сівозмін.

Отже, ефективна організація угідь та сівозмін не лише сприяє оптимальному використанню земель, але й забезпечує досягнення високих результатів у виробництві, враховуючи всі аспекти діяльності конкретного сільськогосподарського підприємства.

Організація сівозміни в господарствах різних форм є важливим елементом землекористування, особливо в умовах вузької спеціалізації виробництва на територіях різної площі. Особливу актуальність має застосування сівозмін із короткими періодами ротації, що дозволяє оптимізувати використання земельних ресурсів і покращувати їхню родючість.

Сівозміна – це система науково обґрунтованого чергування сільськогосподарських культур і пару на земельних ділянках у просторі та часі. Сівозміни сприяють оптимальному розміщенню культур (правильний підбір і чергування культур забезпечують найкращі умови для їхнього росту), раціональному застосуванню добрив (сівозміна дозволяє гармонійно інтегрувати органічні й мінеральні добрива в систему землеробства); ефективному обробітку ґрунту (чергування культур передбачає застосування різних методів обробітку, що сприяє збереженню структури ґрунту); проведенню меліоративних заходів (поліпшує дренаж, зберігає вологу та підтримує баланс поживних речовин у ґрунті); фіто санітарному стану ґрунтів (чергування культур знижує ризик поширення хвороб і шкідників, створюючи сприятливі умови для рослин) [17; 18].

Окрім того, сівозміна дозволяє захистити ґрунти від ерозії, зберігаючи їхню структуру і родючість, збільшити запаси органічної речовини, що покращує фізичні й хімічні властивості ґрунту, підтримувати стабільність врожаїв і знижувати негативний вплив екологічних факторів.

Порядок чергування культур і пару в межах сівозміни називають схемою сівозміни. Ця схема враховує агрономічні, економічні та екологічні особливості кожного господарства, дозволяючи збалансовано використовувати ресурси і зберігати продуктивність земель. Сівозміна є невід’ємною складовою ефективного землеробства. Її впровадження сприяє підвищенню урожайності,

збереженню родючості ґрунтів і раціональному використанню землі в умовах різноманітних господарських формувань.

Період, протягом якого певні сільськогосподарські культури вирощуються на полях у послідовності, визначеній схемою сівозміни, називають ротацією сівозміни. Цей період залежить від часу, через який окрема культура може знову повертатися на ту саму ділянку. Тривалість ротації визначається культурою, яка має найдовший період для повернення на попереднє місце. Наприклад для цукрових буряків період повернення становить 3-4 роки. У таких випадках вони можуть вирощуватися на одному полі у чотирипільній сівозміні, з оптимальним насиченням іншими культурами. Для соняшника у сівозмінах із короткою ротацією варто відводити половину одного поля. Це забезпечує потрібний інтервал для чергового вирощування цієї культури [21].

Проектування системи сівозмін включає кілька важливих етапів:

- 1. Визначення типів і видів сівозмін:** визначаються оптимальні для конкретного господарства типи і види сівозмін залежно від спеціалізації підприємства та природних умов.
- 2. Обґрунтування площ:** розраховують необхідну площу для кожного типу сівозміни з урахуванням рельєфу, ґрунтових умов і продуктивності ділянок.
- 3. Розробка схеми чергування культур:** створюються науково обґрунтовані схеми, які визначають послідовність вирощування культур для кожної окремої сівозміни.

Раціональне проектування сівозмін дозволяє оптимально використовувати землі, підтримувати їхню родючість і забезпечувати стабільність урожаїв. Такий підхід є важливим елементом організації аграрного виробництва, що сприяє збереженню ресурсів і підвищенню ефективності землекористування [28].

Для визначення виду та кількості сівозмін у кожному господарстві враховуються різні чинники, що забезпечують раціональну організацію землекористування та оптимізацію аграрного виробництва. До ключових факторів належать: кількість виробничих підрозділів і їх спеціалізація (враховується структура господарства та спрямованість його діяльності, що визначає тип і кількість необхідних сівозмін), кількість і розташування населених пунктів

(населені пункти впливають на доступність трудових ресурсів, логістику, а також на розподіл землекористування між різними територіями), кількість і розташування виробничих центрів (виробничі центри визначають місце концентрації технологічних процесів, доступ до інфраструктури і технічних засобів, що також впливає на організацію сівозмін, умови ґрунтового покриття та рельєфу місцевості (ґрунтові та ландшафтні характеристики визначають придатність земель для вирощування різних культур, потребу в заходах із запобігання ерозії чи деградації ґрунтів), наявність і розташування меліорованих земель, існуючий склад, співвідношення і розміщення угідь.

Урахування всіх зазначених чинників дає змогу адаптувати систему сівозмін до конкретних умов кожного господарства, забезпечуючи їхню максимальну ефективність. Це дозволяє створити оптимальні умови для раціонального використання земель, підвищення продуктивності та довгострокового збереження ґрунтових ресурсів.

Сівозміни класифікуються за типами та видами залежно від їхнього виробничого призначення, особливостей вирощуваних культур та їхнього співвідношення. Виділяють наступні типи сівозмін [21]:

1. Польові сівозміни. Основним призначенням цих сівозмін є вирощування зернових, технічних і кормових культур. Вони формуються таким чином, щоб максимально задовольняти потреби господарства у відповідній продукції.

2. Кормові сівозміни. Ці сівозміни спрямовані на вирощування культур, призначених для отримання соковитих і грубих кормів, які є важливими для забезпечення тваринницьких комплексів.

3. Спеціальні сівозміни. До них належать сівозміни, орієнтовані на вирощування культур, що потребують специфічних агротехнічних умов та догляду, таких як овочеві, тютюнові, або інші вузькоспеціалізовані культури.

Територія, де впроваджуються сівозміни, є виробничою зоною, яка вимагає певного впорядкування для ефективного виконання всіх агротехнічних заходів.

До обов'язкових елементів упорядкування належать:

- ✓ поля сівозмін – основні ділянки для вирощування культур;
- ✓ робочі ділянки – частина поля сівозміни;

- ✓ польові дороги – забезпечують доступ до полів і транспортування продукції;
- ✓ додаткові елементи. Наявність інших елементів, таких як системи зрошення, дренажу чи меліоративні споруди, залежить від природних умов території та специфіки господарства. Для кожного господарства цей набір може бути унікальним, виходячи з його потреб та географічного розташування.

Таким чином, система сівозмін враховує як виробничі потреби, так і природні особливості території, що дозволяє ефективно використовувати ресурси, підвищувати продуктивність і забезпечувати довгострокову родючість ґрунтів. Еродовані землі виділяються для спеціальних, ґрунтозахисних сівозмін, щоб запобігти їх подальшій деградації.

При визначенні складу, розмірів угідь і систем сівозмін враховуються планові завдання, закладені в бізнес-плані підприємства. У цьому документі зазначаються обсяги сільськогосподарської продукції, яку планується виробляти на земельних угіддях господарства. Для досягнення встановлених обсягів виробництва та підвищення його інтенсивності розробляють план трансформації земельних угідь. Також передбачаються заходи для поліпшення якості окремих земельних ділянок [34].

Поліпшення використання земель пов'язане зі зменшенням дрібноконтурності. Це досягається за рахунок трансформації угідь, створення меліоративної мережі, окультурення ділянок, які вкраплені в ріллю або інші угіддя. Додатково проводяться роботи з очищення ділянок від чагарників, корчів, каміння, а також рекультивація кар'єрів. Важливу роль відіграє раціональне розташування доріг, будівель і споруд, що сприяє укрупненню полів.

На сучасному етапі землеробство стикається з екологічними проблемами, вирішення яких можливе завдяки впровадженню адаптивних систем землеробства. Ці системи повинні бути тісно пов'язані з організацією території, а також з екологічним і економічним обґрунтуванням сучасних сівозмін, спрямованих на відновлення стабільності агроландшафтів і підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва.

2 АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ФОРВАРД» В МЕЖАХ РАДЕХІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1 Загальна характеристика Радехівської міської територіальної громади Шептицького району Львівської області

Радехівська міська територіальна громада розташована в північно-східній частині Львівської області, в межах Шептицького району. Адміністративним центром є місто Радехів. Громада межує з такими територіальними громадами: Сокальською, Горохівською, Мар'янівською, Лопатинською, Буською, Добротвірською та Шептицькою. Її адміністративний центр – місто Радехів. До громади входять 41 село, та місто Радехів, що забезпечує територіальне розширення й адміністративний контроль. Площа громади налічує 716,1 км² (рис. 2.1).

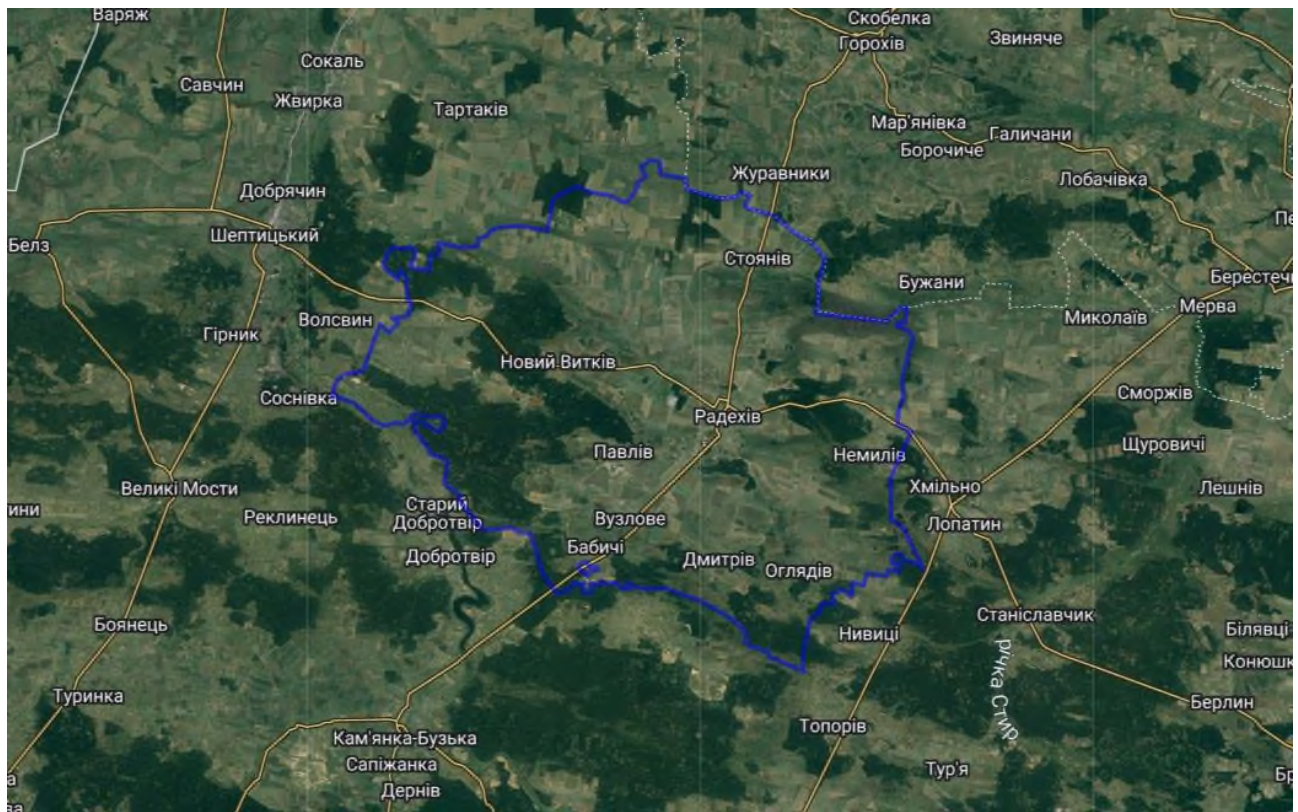

Рисунок 2.1 – Радехівська міська територіальна громада в сучасних адміністративних межах

Загальна чисельність: 33 127 осіб (станом на 1 січня 2025 року), міське населення налічує 9 750 осіб, сільське населення – 23 377 осіб. Населення

громади складається переважно з осіб, зайнятих у сільському господарстві, торгівлі та соціальній сфері. В останні роки спостерігається тенденція до міграції молоді в більші міста через обмеженість робочих місць. Водночас, відзначається висока соціальна активність та самоврядування місцевих мешканців.

Радехівська громада утворена в рамках реформи децентралізації й належить до однієї з найрозвиненіших адміністративно-територіальних одиниць регіону. Громада охоплює територію, що є важливим сільськогосподарським та економічним осередком регіону. Радехів розташований поблизу головних транспортних магістралей області, зокрема дороги, яка з'єднує Львів із Волинською областю.

Громада розташована у зоні лісостепу, з характерними для цієї місцевості помірно-континентальним кліматом, родючими ґрунтами та достатнім рівнем зволоження. Переважають чорноземи та сірі лісові ґрунти, що забезпечують високий аграрний потенціал. Водні ресурси представлені річками, ставками та підземними водами, що створює сприятливі умови для ведення сільського господарства. Лісові масиви громади надають додаткові природні ресурси, а також є рекреаційними зонами.

Економіка громади базується на сільському господарстві, зокрема вирощуванні зернових культур, картоплі, а також молочному та м'ясному тваринництві. Наявність родючих земель і сприятливих кліматичних умов сприяє розвитку аграрного сектору.

Промисловий сектор представлений підприємствами харчової, деревообробної та будівельної галузей. Завдяки близькості до регіональних центрів, громада має вигідне розташування для розвитку логістики та малого бізнесу. Важливим аспектом є підтримка фермерських господарств і впровадження сучасних агротехнологій.

Бюджет громади формується за рахунок податкових надходжень, державних субвенцій та інших джерел. Зокрема, надходження від податку на доходи фізичних осіб, плати за землю та акцизного податку є основними джерелами доходів. Громада активно працює над залученням інвестицій та реалізацією проєктів розвитку інфраструктури.

Радехівська міська громада має значний потенціал для економічного зростання завдяки природним ресурсам і стратегічному розташуванню. Вирішення проблем диверсифікації економіки, покращення умов для молоді та модернізації інфраструктури сприятиме її сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності у регіоні.

2.2 Аналіз використання земель фермерського господарства «Форвард»

Фермерське господарство «Форвард» функціонує в межах північної частини Радехівської міської ради (зокрема на території колишньої Сушнівської сільської ради).

Фермерське господарство орендує 366 земельних часток паїв, загальною площею 1519,9713 га та 67,0223 га перебувають у постійному користуванні (рис. 2.2). Земельні угіддя представлені ріллею – 1519,9713 га та пасовищами – 67,0223 га. В таблиці 2.1 наводимо експлікацію земель в межах ФГ «Форвард».

Таблиця 2.1 – Експлікація земель в межах ФГ «Форвард»

№ п/п	Назва сільськогосподарських угідь	Кількість земельних ділянок	Площа	
			га	%
1	Рілля	366	1519,9713	95,78
2	Пасовища	3	67,0223	4,22
	Всього в межах господарства	369	1586,9936	100,00

Отож, у структурі земель фермерського господарства вагому частку займає рілля – 95,78%, і лише 4,22% – пасовища.

В межах території дослідження представлені 10-ть агровиробничих групами ґрунтів (табл. 2.2).

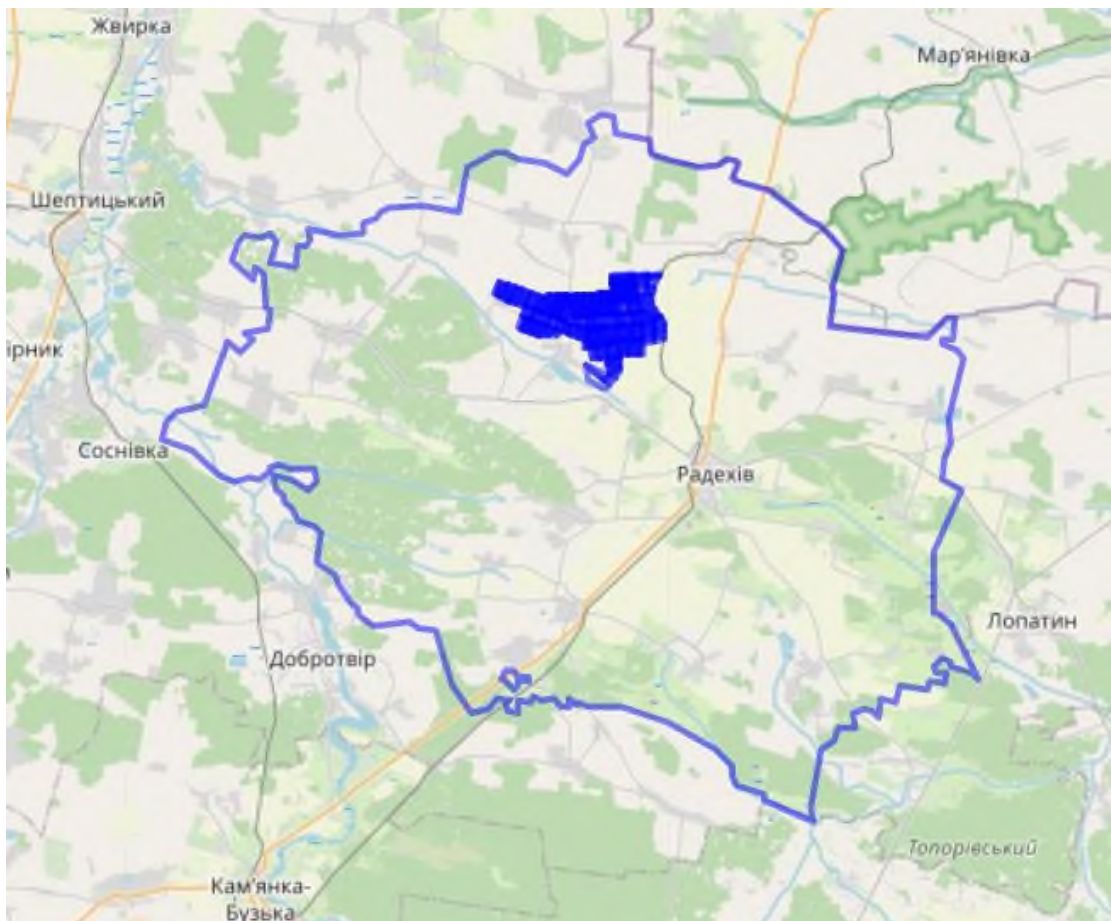
Таблиця 2.2 – Перелік поширених агровиробничих груп ґрунтів в межах господарства

Шифр агрогрупи	Назва агровиробничих груп ґрунтів
5б	Дерново-слабопідзолисті глеюваті зв'язнопіщані
105д	Дерново-карбонатні з плямами слабодєфльованих 30-50% середньосуглинкові
10в	Дерново-слабопідзолисті та підзолисто-дернові глеюваті супіщані підстелені з 0,5-1,0-1,5 м алювієм мергелів
99д	Дерново-карбонатні середньосуглинкові
133г	Лучні карбонатні легкосуглинкові
106д	Дерново-карбонатні середньодєфльовані та з плямами середньодєфльованих 30-50% середньосуглинкові
153	Торфовища низинні карбонатні глибокі добре розкладені
141	Лучно-болотні та торфувато-болотні карбонатні
212д	Рекультивовані ґрунти без насипного гумусного горизонту
146	Торфувато-болотні карбонатні
215	Вироблені торфовища

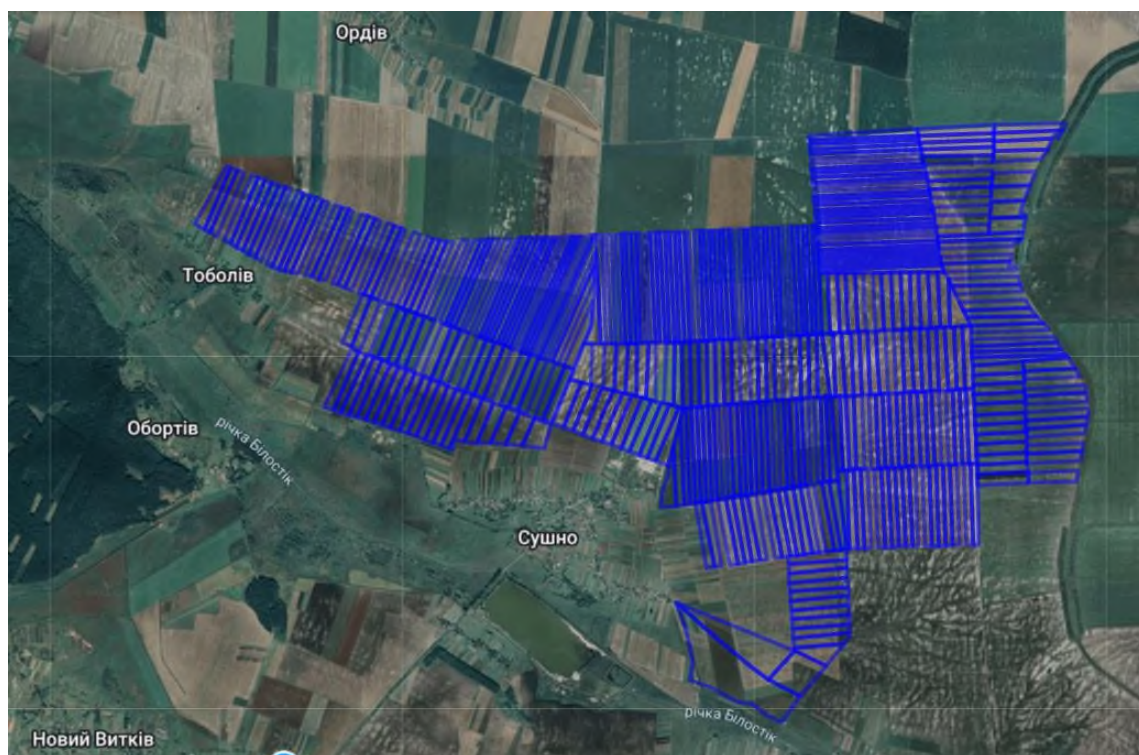
Встановлено, що найбільш поширеними є дерново-карбонатні середньодєфльовані та з плямами середньодєфльованих 30-50% середньосуглинкових ґрунтів з середньою врожайністю.

Рациональна організація використання та охорони земельних ресурсів набуває особливого значення для регіонів, де землеробство історично є основною діяльністю [31]. Шептицький район, завдяки сприятливому поєднанню економічних, природних і демографічних умов, займає провідні позиції серед таких територій.

Однак, сучасні перетворення у системі землеволодіння та землекористування спричинили серйозні екологічні проблеми. Нехтування правилами сівозмін і відсутність комплексного підходу до управління землею сприяють прогресуванню ерозійних процесів, засоленню ґрунтів, зниженню рівня гумусу, погіршенню родючості земель, а також засміченню посівних площ бур'янами. Ці явища значно впливають на стабільність і ефективність сільськогосподарського виробництва.

а)

б)

Рисунок 2.2 – Землекористування фермерського господарства «Форвард»

а) на карті Радехівської міської територіальної громади;

б) в межах старостинського округу.

Крім того, зміни меж землеволодінь і землекористувань часто відбуваються без врахування необхідності модернізації агролісомеліоративних систем, які відіграють ключову роль у захисті ґрунтів від деградації. Відсутність таких заходів призводить до втрати стабільності агроєкосистем і погіршення екологічного стану земель.

В процесі аналізу землекористування фермерського господарства встановлено, що 61 земельна частка (пай) є вкрапленими в територію, оскільки, їх власники відмовляються передавати їх в оренду, що створює низку труднощів як для аграрного підприємства, так і для загальної організації землекористування (рис. 2.3). Серед таких викликів можна виділити наступні:

1. Фрагментація земельних масивів. Наявність земельних ділянок, які не передаються в оренду, розриває цілісність масивів, ускладнюючи їх обробіток. Це призводить до збільшення витрат на транспортування техніки та зниження ефективності використання агротехнічних ресурсів.

2. Юридична невизначеність. У багатьох випадках власники таких ділянок не використовують землю самостійно, залишаючи її без догляду. Це може створювати юридичні колізії, пов'язані з межами ділянок, правами доступу до сусідніх територій та конфліктами із сусідами.

3. Погіршення екологічного стану земель. Землі, які залишаються необробленими, стають осередками бур'янів, шкідників і хвороб рослин, що негативно впливає на сусідні ділянки. Це може призводити до загального погіршення екологічного стану земельного фонду громади.

4. Ускладнення планування та впровадження сівозмін. Відсутність доступу до всіх земельних ділянок у межах господарства перешкоджає комплексному плануванню сівозмін, ускладнюючи раціональне використання земель.

5. Соціальна напруга. Відмова деяких власників пайових ділянок співпрацювати із товариством може створювати конфліктні ситуації на рівні громади, знижуючи соціальну згуртованість і довіру між учасниками землекористування.

6. Фінансові втрати підприємства. Відсутність можливості використовувати всі земельні ресурси призводить до недоотримання потенційного прибутку, оскільки значна частина площі залишається невикористаною в господарській діяльності.

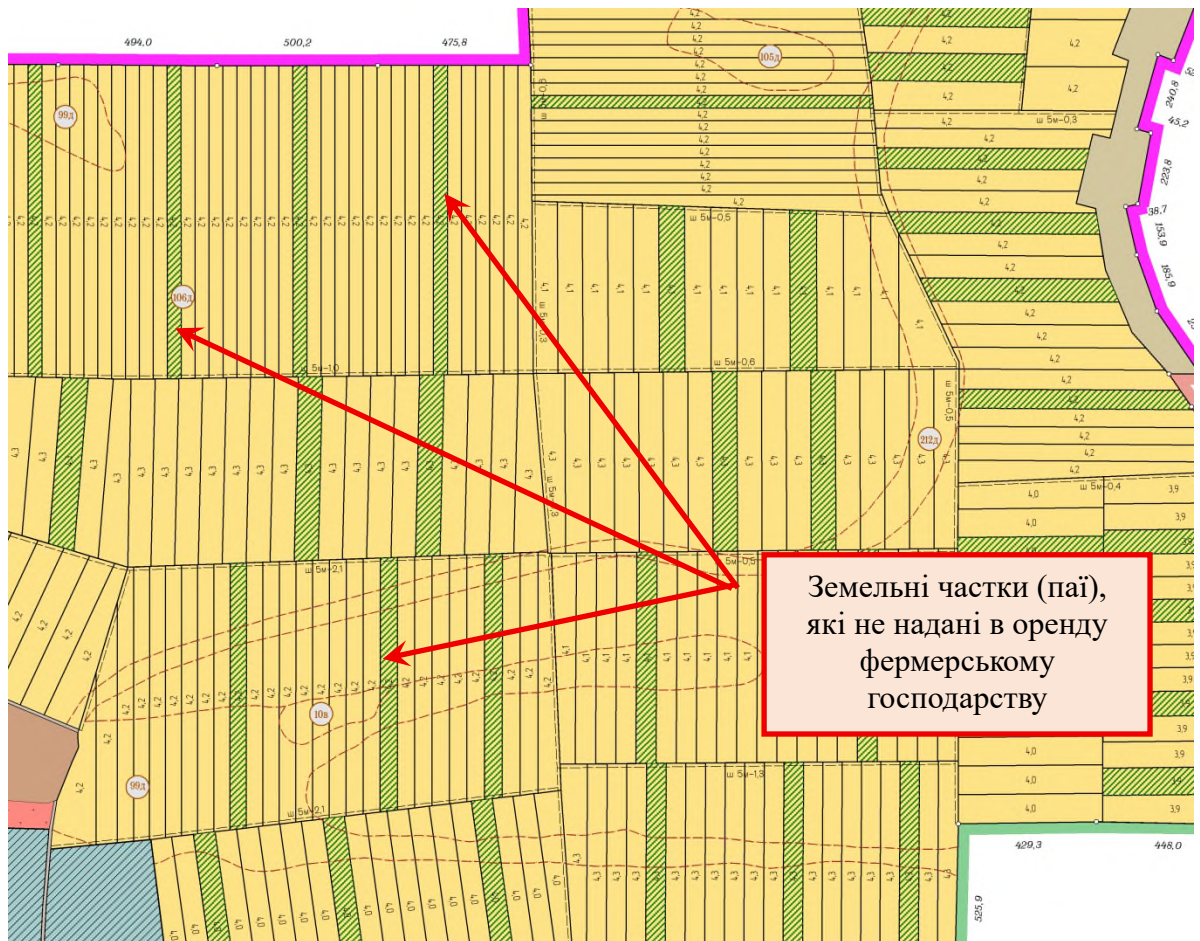

Рисунок 2.3 – Фрагмент плану існуючого використання земель в межах фермерського господарства «Форвард»

З огляду на це, все більш очевидною стає потреба в упорядкуванні організації використання та охорони земель сільськогосподарських підприємств із застосуванням методів землеустрою. Такий підхід дозволить забезпечити сталий розвиток землекористування, зберегти ґрунтові ресурси та створити умови для екологічно й економічно обґрунтованого землеробства.

3 ПРОЕКТНІ РІШЕННЯ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕРИТОРІЇ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА «ФОРВАРД»

3.1 Обґрунтування проектних рішень до організації використання земель фермерського господарства

Землевпорядкування, як система різноманітних заходів (екологічних, соціальних, економічних та інших), традиційно призначене для вирішення завдань раціонального використання земель. Ці завдання адаптуються до рівнів адміністративно-територіального поділу, особливостей господарської організації виробництва та природокористування. Встановлено, що організація території сільськогосподарських підприємств не обмежується лише створенням землекористувань. Потрібно також розробляти й реалізовувати цілий комплекс дій, спрямованих на покращення використання та охорони земель у межах уже існуючих землекористувань. Такий підхід дозволяє забезпечити ефективне функціонування кожної ділянки. Усі ці заходи повинні сприяти досягненню максимальної економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, одночасно забезпечуючи екологічну стійкість і природоохоронну спрямованість.

Обґрунтування проектних рішень з організації використання земель фермерського господарства має враховувати наступні аспекти [28]:

1. Склад землекористування: землекористування підприємств формуються з ділянок, які перебувають у власності, постійному чи тимчасовому користуванні, а також в оренді. Цей багатокомпонентний склад слід враховувати при розробці рішень.

2. Обмеження на вилучення земель: земельні ділянки, які перебувають у власності чи користуванні підприємства, не можуть бути вилучені без вагомих економічних причин. Таке вилучення допускається лише у випадках для суспільних потреб, або якщо співвласники земельних паїв вирішують відокремитися зі своїм паєм від господарства.

3. Заходи з охорони земель: необхідно обґрунтовувати та впроваджувати заходи, спрямовані на захист земель від негативного впливу антропогенних та природних процесів, таких як ерозія, засолення чи виснаження ґрунтів,

формувати умови для екологічно збалансованого навколишнього середовища, яке сприятиме довгостроковому збереженню продуктивності земель і підтриманню екосистем.

Такий підхід сприяє раціональному використанню земельних ресурсів, збереженню їх родючості та забезпеченню сталого розвитку сільського господарства.

Організація використання сільськогосподарських угідь у реформованих підприємствах повинна здійснюватися з урахуванням особливостей територіального розміщення інших суб'єктів землекористування в межах території сільської ради. Також важливо враховувати перспективи розвитку кооперації між цими суб'єктами для досягнення спільних виробничих цілей [18].

На відміну від традиційного підходу до розробки проектних заходів, необхідно враховувати низку також специфічних вимог, зокрема:

1. Оптимізація природокористування: організація території кожного окремого сільськогосподарського підприємства повинна здійснюватися з урахуванням загального плану оптимізації природокористування в межах сільської, селищної чи міської ради, а також у межах конкретних водозборів.

2. Уточнення параметрів сівозмін: залежно від існуючої організації території, спеціалізації господарства та природно-економічних умов уточнюються типи та кількість сівозмін, розміри та кількість полів у кожній сівозміні, інші виробничі ділянки.

3. Виведення непридатних земель: у новостворених господарствах визначаються малопродуктивні або деградовані землі, які доцільно вивести з сільськогосподарського обігу для раціонального використання.

4. Інфраструктура: проектується та організовується дорожня мережа й комунікації, які задовольняють потреби гідромеліоративних систем, а також забезпечують ефективне функціонування виробничих процесів.

5. Охорона земель: передбачаються заходи для захисту земель від несприятливих природних і антропогенних процесів, таких як ерозія, засолення чи заболочення. Здійснюються роботи над створенням агроекологічно однорідних територій.

6. Гідромеліоративні системи: ураховується наявність або необхідність створення систем зрошення чи осушення, що сприятимуть оптимізації використання угідь.

Ці заходи забезпечують раціональне використання земельних ресурсів, ефективну організацію території та покращення якості природно-економічних умов у реформованих та існуючих сільськогосподарських підприємствах.

Для вирішення проблем із земельними ділянками (паями), власники яких не бажають передавати їх в оренду фермерському господарству, у проєкті запропоновано можливі шляхи розв'язання:

✓ **діалог із власниками:** пошук компромісів і пропонування вигідних умов оренди;

✓ **інформаційна робота:** пояснення власникам економічних та екологічних переваг передачі землі в оренду;

✓ **юридичні заходи:** використання механізмів законодавства, що дозволяють розв'язати конфлікти чи забезпечити обробіток землі на договірних засадах;

✓ **альтернативні підходи:** об'єднання земель через консолідацію або спільне управління.

Забезпечення співпраці між власниками паїв та господарством є ключовим фактором ефективного використання земельних ресурсів і стабільного розвитку громади.

Під час розробки проєктних заходів необхідна площа земель для розміщення виробничих об'єктів визначається на основі чинних укрупнених норм, які розраховуються на одну одиницю продукції (тонну зерна, голову худоби тощо).

У проєкті передбачено спеціалізацію господарства, яка орієнтована на виробництво зерна, цукрового буряка та продукції тваринництва. Основна частка посівних площ буде зайнята зерновими культурами. У вже наявних приміщеннях (фермах) планується розмістити поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ), загальна кількість якої становитиме 619 голів. Серед них: 232 голови

корів, 146 голів молодняка віком старше одного року та 239 нетелей. Детальний розрахунок поголів'я ВРХ у фермерському господарстві подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Структура поголів'я ВРХ ФГ «Форвард»

Велика рогата худоба (ВРХ)	Кількість умовних голів	Коефіцієнт переводу	Кількість фізичних голів
Корови	232	1	232
Молод. до 1 року	54	0,37	146
Нетелі	167	0,7	239
Разом	453		617

Для забезпечення ВРХ кормами було проведено розрахунок необхідної кількості кормів (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Розрахунок потреби кормів для тваринництва

Корми	Корови 232 голів		Мол. до 1 р. 146 голів		Мол. ст 1 р. 239 голів		Всього кормів, ц
	ц	всього, ц	ц	всього, ц	ц	всього, ц	
Концентровані							
Зернові (ячмінь)	7,10	1647,20	3,60	525,60	3,40	812,60	2985,40
Зернобобові	2,60	603,20	1,30	189,80	1,50	358,50	1151,50
Соковиті - всього							
в т.ч. кук. на сил.	21,60	5011,20	2,20	321,20	4,30	1027,70	6360,10
Одн. трави силос	19,20	4454,40	1,90	277,40	3,80	908,20	5640,00
Кор. коренеплоди	19,20	4454,40	1,90	277,40	3,80	908,20	5640,00
Зелені -всього							
в.т.ч. одн. трави	7,40	1716,80	2,20	321,20	4,40	1051,60	3089,60
багаторічні трави	11,20	2598,40	3,40	496,40	6,70	1601,30	4696,10
кукурудза на з/м	7,40	1716,80	2,20	321,20	4,40	1051,60	3089,60
пасовище	48,40	11228,80	15,00	2190,00	29,00	6931,00	20349,80
Грубі-всього							
в т.ч. баг. тр. сіно	8,10	1879,20	3,20	467,20	4,90	1171,10	3517,50
сінокоси	15,00	3480,00	6,90	1007,40	9,00	2151,00	6638,40

На основі визначеної потреби у кормах й перспективної урожайності фермерського господарства розраховано площі під кормові культури (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 – Розрахунок площі під кормові культури у ФГ «Форвард»

Угіддя та культури	Потреба кормів, ц	Урожайність, ц/га	Площа, га
Ярий ячмінь	2985,40	39	76,5487
Зернобобові	1151,50	24	47,9792
Кукурудза на силос	6360,10	310	20,5165
Однорічні трави на силос	5640,00	190	29,6842
Кормові коренеплоди	5640,00	400	14,1000
Однорічні трави на з.м.	3089,60	190	16,2611
Багаторічні трави на з.м.	4696,10	220	21,3459
Кукурудза на зелену масу	3089,60	310	9,9665
Пасовища	20349,80	155	131,2890
Багаторічні трави на сіно	3517,50	38	92,5658
Сінокоси	6638,40	55	120,6982

Після визначення нового складу та співвідношення угідь, яке сприятиме екологічній стабільності землекористування та забезпечить економічну ефективність виробництва, здійснюється трансформація угідь у фермерському господарстві. Цей процес базується на розрахунках необхідної кількості кормів для ВРХ (таблиця 3.2), визначення площ, відведених під кормові культури та угіддя (таблиця 3.3). У таблиці 3.4 наведена відомість трансформації угідь

Таблиця 3.4 – Трансформація вгідь ФГ «Форвард»

Угіддя	Площа існуюча, га	в тому числі по угіддях			
		Рілля	Сінокоси (залуження)	Пасовища	Інші
Рілля	1519,9713	1334,2466	99,0093	86,7154	-
Сінокоси	-	-	-	-	-
Пасовища	67,0223	-	-	67,0223	-
Всього с/г угідь, га/%	1586,9936	1334,2466	99,0093	153,7377	-
	100,00	84,07	6,24	9,69	-

Згідно з аналізом даних таблиці, на території фермерського господарства було переведено 99,0093 гектари ріллі в сінокоси та 86,7154 гектарів у пасовища. Решта потреб у кормах буде задоволена за рахунок багаторічних трав, які входять до складу кормової сівозміни.

3.2 Організація території фермерського господарства для ефективного функціонування сільськогосподарського виробництва

На сьогоднішній день, зважаючи на сучасні тенденції реформування земельних відносин, виникає необхідність у подрібненні виробничих підрозділів. Оптимальні розміри цих підрозділів повинні визначатися можливістю виконання ключових технологічних операцій у сфері рослинництва і тваринництва за рахунок робочих сил працездатного населення даного населеного пункту або його окремої частини.

Для визначення площ земель окремих виробничих підрозділів важливо враховувати, що вони повинні бути пропорційними розмірам земельних паїв. При цьому необхідно зважати на особливості розташування таких об'єктів, як сади, меліоровані землі, виноградники та природні кормові угіддя. Компактне і цілісне розташування земельних ділянок, сприяє їх ефективному і раціональному використанню [21].

Території виробничих підрозділів повинні уникати поділу на окремі ділянки шляхами загального користування, водними потоками, ярами чи іншими природними бар'єрами. Виробничі зони в цілому, а також кожен їх об'єкт мають бути компактно розташованими, з оптимальними і зручними межами, які забезпечують легкий доступ до прилеглих полів.

Згідно з викладеними вище рекомендаціями та вимогами до організації системи сівозмін на ріллі у ФГ «Форвард» запропоновано запровадити три сівозміни. Зокрема, це дві польові сівозміни, спрямовані на вирощування зернових і технічних культур, а також одну кормову сівозміну, яка забезпечуватиме потреби господарства у кормах для тваринництва.

Поблизу господарського двору проектом запроєктовано кормову 5-ти пільну сівозміну площею 193,5755 га зі середнім розміром поля 38,7151 га та наступним чергуванням культур:

- I. Багаторічні трави;
- II. Озима пшениця;
- III. Кормові коренеплоди;
- IV. Кукурудза на силос й зелений корм;
- V. Ярий ячмінь зі підсівом багаторічних трав.

Проектом передбачено польову чотирипільну сівозміну №1, яка охоплює загальну площу 540,7607 гектара. Середній розмір одного поля у цій сівозміні становить 135,1901 гектара. Заплановане чергування культур у межах цієї сівозміни виглядає наступним чином:

- I. Багаторічні трави;
- II. Озима пшениця;
- III. Цукровий буряк;
- IV. Ярий ячмінь зі підсівом багаторічних трав.

Проектом передбачено польову 5-ти пільну сівозміну №2 загальною площею 599,9104 га зі середнім розміром поля 119,9821 га та чергування культур:

- I. Багаторічні трави;
- II. Озима пшениця;
- III. Горох;
- IV. Кукурудза на зерно;
- V. Ярий ячмінь зі підсівом багаторічних трав.

Склад, розміри, а також розташування сільськогосподарських угідь господарства і його окремих виробничих підрозділів повинні бути організовані так, щоб забезпечити необхідні умови для ефективного та інтенсивного використання земельних ресурсів. Це має сприяти запобіганню міграції шкідливих речовин у природних ландшафтах, створенню умов для відновлення і підтримання корисних властивостей ґрунтів та інших земельних ресурсів, а

також зменшенню рівня забруднення сільськогосподарської продукції небезпечними для здоров'я речовинами.

Склад і площі сільськогосподарських угідь у господарстві та його підрозділах визначено з урахуванням наступних чинників:

1. Виробнича спеціалізація: вибір і планування угідь базується на обраній спеціалізації господарства, що визначає основні напрями виробничої діяльності.

2. Фактичний стан угідь: аналіз поточного складу угідь та рівня їхнього техногенного забруднення.

3. Ґрунтові характеристики: оцінено морфологічні та генетичні особливості ґрунтів, зокрема вміст гумусу, поживних речовин, фізико-хімічні та агрофізичні властивості, а також механічний склад.

4. Ризик забруднення продукції: враховано інтенсивність міграції шкідливих речовин із ґрунту до рослин, що впливає на якість сільськогосподарської продукції.

5. Заходи зниження забруднення: розглянуто можливість застосування екологічно безпечних та ефективних контрзаходів для зменшення рівня техногенного впливу на продукцію.

Межі полів сівозмін формуються з урахуванням рельєфу місцевості, рівня ерозії ґрунту та властивостей ґрунтового покриву. Регулювання поверхневого стоку здійснюється з вододілів до тальвегів під кутом $0,5^{\circ}$ – 1° для попередження ерозійних процесів. На схилах контурні межі передбачені з мінімальним радіусом кривої 70 м. Ці межі укріплюються за допомогою польових доріг, лісосмуг, валів або інших гідротехнічних споруд, які можуть розташовуватися суміжно. Дороги проєктуються шириною 5 м, щоб забезпечити зручний доступ до кожної земельної ділянки.

Беручи до уваги наведені вимоги щодо проєктування та поточну ситуацію у фермерському господарстві, ми спланували поля сівозмін максимально рівними за площею. Це дасть змогу ефективно проводити механізовані польові роботи, правильно організувати робочий процес та зменшити транспортні витрати до мінімуму.

Також враховані всі земельні обтяження, обмеження та сервітути. Особливу увагу приділено об'єктам, для яких встановлено особливий режим використання, щоб забезпечити їхнє належне функціонування і охорону.

Експлікація земель по полях сівозмін фермерського господарства наведена в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Експлікація земель по полях сівозмін у ФГ «Форвард»

Назва сівозміни	Середній розмір поля, га	Загальна площа, га	в тому числі по полях сівозмін				
			1	2	3	4	5
Кормова сівозміна	38,7151	193,5755	37,9895	37,9896	39,1988	39,1988	39,1988
Польова сівозміна №1	135,1901	540,7607	133,3548	133,5000	136,9529	136,9529	
Польова сівозміна №2	119,9821	599,9104	119,9000	119,9000	119,9000	119,9204	120,2900
Всього в сівозмінах		1334,2466					

Під час проєктування полів ми дотримувалися таких принципів:

1. Поля були орієнтовані так, щоб їхні довгі сторони розташовувалися поперек схилу, що допомагає зменшити ерозійні процеси.
2. Співвідношення ширини до довжини кожної ділянки було заплановано у межах 1:2 до 1:6, що забезпечує зручність в обробітку.
3. Довжина полів варіюється від 300 до 800 метрів. Такий підхід дозволяє мінімізувати втрати часу й ресурсів, пов'язані з холостими переїздами техніки.
4. Уникали створення ділянок зі складною формою, щоб спростити виконання сільськогосподарських робіт.

Характеристика полів за рівновеликістю подається в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6 – Характеристика полів ФГ «Форвард» за рівновеликістю

№ поля	Площа поля, га	Середній розмір поля, га	Відхилення (+), (-)	
			га	%
Кормова сівозміна				
I	37,9895	38,7151	-0,7256	-1,87
II	37,9896		-0,7255	-1,87
III	39,1988		0,4837	1,25
IV	39,1988		0,4837	1,25
V	39,1988		0,4837	1,25
Польова сівозміна №1				
I	133,3548	135,1901	-1,8353	-1,36
II	133,5000		-1,6901	-1,25
III	136,9529		1,7628	1,30
IV	136,9529		1,7628	1,30
Польова сівозміна №2				
I	119,9000	119,9821	-0,0821	-0,07
II	119,9000		-0,0821	-0,07
III	119,9000		-0,0821	-0,07
IV	119,9204		-0,0617	-0,05
V	120,2900		0,3079	0,26

Як видно з таблиці, найбільше відхилення від середнього розміру поля становить 1,87 %, і воно зафіксоване в межах кормової сівозміни. Це відхилення зумовлене специфікою існуючої ситуації. Водночас такий рівень відхилення є цілком допустимим і не виходить за межі встановлених норм.

4 ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРИЙНЯТИХ ПРОЕКТНИХ РІШЕНЬ

Складання та обґрунтування проектів землеустрою в сучасних умовах має низку важливих особливостей: формування екологічно стабільних агроландшафтів, які сприяють збереженню природного балансу та ефективному використанню земельних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки території.

У процесі розробки проектів землеустрою першочерговим завданням є створення міцного агроландшафтного каркасу, що складається з елементів територіальної організації. Це дає змогу закласти основу для раціонального використання та охорони земель у майбутньому.

Для оцінки еколого-економічної ефективності запропонованих проектних рішень проведено розрахунки відповідних показників. Аналіз охоплює ситуацію до та після впровадження проектних заходів, а результати подані в таблицях 4.1–4.6.

Таблиця 4.1 – Посівні площі, врожайність та вихід продукції в умовному зерні в межах ФГ «Форвард» до проекту

Культури	Площа		Врожайність, ц/га	Валовий збір, ц	Коеф. переводу в умовне зерно	Вихід продукції в умовному зерні
	га	%				
1	2	3	4	5	6	7
Озима пшениця	457,5114	30,10	30	13725,34	1	13725,34
Ярий ячмінь	118,5578	7,80	25	2963,94	0,8	2371,16
Овес	42,5592	2,80	18	766,07	0,7	536,25
Вика	48,6391	3,20	15	729,59	0,4	291,83
Цукровий буряк	273,5948	18,00	340	93022,24	0,26	24185,78
Кукурудза на зерно	164,1569	10,80	20	3283,14	0,8	2626,51
Кукурудза на силос	65,3588	4,30	230	15032,52	0,15	2254,88
Горох	72,9586	4,80	25	1823,97	1,4	2553,55
Однорічні трави на з.к.	53,1990	3,50	120	6383,88	0,12	766,07
Багаторічні трави на з.к.	69,9187	4,60	160	11186,99	0,15	1678,05
Однорічні трави на сіно	44,0792	2,90	26	1146,06	0,36	412,58

Продовж. табл. 4.1

1	2	3	4	5	6	7
Багаторічні трави на сіно	109,4379	7,20	30	3283,14	0,5	1641,57
Всього посівів	1519,9713	100,0				53043,56
В т.ч. на 1 га ріллі						34,90

У результаті аналізу встановлено, що до впровадження проектних заходів виробництво продукції, перераховане на умовне зерно, складало 34,90 центнера з одного гектара ріллі.

Таблиця 4.2 – Розрахунок балансу гумусу в межах ФГ «Форвард» до проекту

Сільськогосподарські культури і вгіддя	Площа, га	Урожай., ц/га	Валовий збір	Втрати, накопиче- ння гумусу на 1 ц	Всього, ц (+ -)
Озима пшениця	457,5114	30	13725,34	-0,187	-2566,64
Ярий ячмінь	118,5578	25	2963,94	-0,215	-637,25
Овес	42,5592	18	766,07	-0,14	-107,25
Вика	48,6391	15	729,59	-0,264	-192,61
Цукровий буряк	273,5948	340	93022,24	-0,056	-5209,25
Кукурудза на зерно	164,1569	20	3283,14	-0,3	-984,94
Кукурудза на силос	65,3588	230	15032,52	-0,036	-541,17
Горох	72,9586	25	1823,97	-0,264	-481,53
Однорічні трави на з.к.	53,1990	120	6383,88	-0,04	-255,36
Багатор. трави на з.к.	69,9187	160	11186,99	0,055	615,28
Однорічні трави на сіно	44,0792	26	1146,06	0,03	34,38
Багатор. трави на сіно	109,4379	30	3283,14	0,215	705,87
Всього посівів	1519,9713				-9614,45
В т.ч. на 1 га ріллі					-6,33
Пасовище	67,0223	150	10053,35	0,083	834,43
Всього с/г угідь	1586,9936				-8780,02
У т ч на 1 га с/г угідь					-5,53

На основі аналізу існуючого стану використання земельних ресурсів на території ФГ «Форвард» виявлено суттєві втрати родючості ґрунтів. Зокрема,

щорічна втрата гумусу становить 5,53 центнера на кожен гектар сільськогосподарських угідь.

Ця тенденція свідчить про відсутність системного підходу до землекористування, що призводить до деградації ґрунтів. Такий стан справ є небезпечним, оскільки в довгостроковій перспективі може суттєво знизити продуктивність земель, що негативно вплине на економічну ефективність господарства та екологічний стан території.

У сучасних умовах розвитку ринкових відносин основними критеріями оцінки економічної ефективності є підвищення обсягів виробництва валової продукції в галузі рослинництва. Це включає збільшення кількості продукції, яку отримують з кожного гектара сільськогосподарських угідь, а також забезпечення зростання валового та чистого доходу господарства.

Особливу увагу приділяють заходам, які спрямовані на запобігання негативному впливу господарської діяльності на стан земельних ресурсів. Це включає збереження або покращення родючості ґрунтів шляхом застосування екологічно безпечних методів землеробства, дотримання правил агротехніки та використання сучасних технологій. Таким чином, економічна ефективність не лише вимірюється фінансовими результатами, а й враховує екологічну стабільність використання земель.

Таблиця 4.3 – Розрахунок затрат на виробництво сільськогосподарської продукції в межах ФГ «Форвард»

Сільськогосподарські культури	Площа, га	Урожай, ц/га	Матер.-грош. затрати			Всього, грн.
			постійні	змінні	Всього грн. /га	
1	2	3	4	5	6	7
Озима пшениця	457,5114	30	429,00	5,80	603,00	275879,351
Ярий ячмінь	118,5578	25	267,00	5,40	402,00	47660,220
Овес	42,5592	18	263,00	5,10	354,80	15100,003
Вика	48,6391	15	352,00	6,00	442,00	21498,474
Цукровий буряк	273,5948	340	1625,00	2,00	2305,00	630636,092
Кукур. на зерно	164,1569	20	405,00	6,30	531,00	87167,314

Продовж. табл. 4.3

1	2	3	4	5	6	7
Кукурудза на силос	65,3588	230	405,00	1,30	704,00	46012,571
Горох	72,9586	25	352,00	6,00	502,00	36625,228
Однорічні трави на з.к.	53,1990	120	139,00	1,20	283,00	15055,316
Багатор. трави на з.к.	69,9187	160	192,00	0,70	304,00	21255,279
Однорічні трави на сіно	44,0792	26	139,00	3,20	222,20	9794,391
Багаторічні трави на сіно	109,4379	30	160,00	3,20	256,00	28016,111
Всього посівів	1519,9713					1234700,350
В т.ч. на 1 га ріллі						812,318
Пасовище	67,0223	150	48,00	0,40	108,00	7238,408
Всього с/г угідь	1586,9936					1241938,759
У т ч на 1 га угідь						782,573

Використання земельних ресурсів у господарстві демонструє, що за умов невпорядкованої територіальної організації земельних угідь, відсутності впроваджених сівозмін і належного управління як землекористуванням, так і виробничими процесами, позитивні тенденції в господарській діяльності не спостерігалися.

Щоб оцінити ситуацію і визначити шляхи її покращення, були проаналізовані екологічні та економічні показники ефективності використання земельних ресурсів. Це здійснено шляхом розробки проекту еколого-економічного обґрунтування сівозмін в межах землекористування ФГ «Форвард». У цьому проекті застосовано модель сталого землекористування, яка базується на оптимальному співвідношенні різних типів земельних угідь.

Еколого-економічна оцінка ефективності проектів є важливим напрямом природоохоронної діяльності. Це пов'язано з тим, що впровадження попереджувальних заходів має вищу економічну вигідність, оскільки витрати на

запобігання негативним наслідкам значно нижчі, ніж вартість заходів із їхньої компенсації. Такі проекти забезпечують не лише економічну стабільність господарства, але й збереження екологічної рівноваги території.

Таблиця 4.4 – Розрахунок виробництва продукції в умовному зерні в межах ФГ «Форвард» за проектом

Культури	Площа, га	Врожа- йність, ц/га	Валовий збір, ц	Коеф. переводу в умовне зерно	Вихід продукції в умовному зерні
Озима пшениця	293,8873	45	13224,9285	1	13224,93
Ярий ячмінь	293,8875	40	11755,5	0,8	9404,40
Горох	119,9821	35	4199,3735	1,4	5879,12
Цукрові буряки	135,1901	450	60835,545	0,26	15817,24
Кормові коренеплоди	38,7151	500	19357,55	0,13	2516,48
Кукурудза на зерно	119,9821	55	6599,0155	0,8	5279,21
Кукур. на сил. і з/к	38,7151	300	11614,53	0,2	2322,91
Баг. трави на з.к.	38,7151	220	8517,322	0,15	1277,60
Баг. трави на сіно	255,1722	50	12758,61	0,5	6379,31
Всього посівів	1334,2466				62101,20
В т.ч. на 1 га ріллі					46,54

Аналізуючи дані таблиці, можна зробити висновок, що вартість валової продукції у ФГ «Форвард» на 1 гектар ріллі складає 46,54 грн. Цей показник свідчить про зростання вартості валової продукції у 1,34 рази в порівнянні з показниками існуючого стану землекористування. Таке збільшення є вагомим економічним досягненням, яке відображає ефективність запроваджених проектних рішень.

Для оцінки екологічної ефективності нової проектної структури сільськогосподарських угідь, а також вирощуваних культур у господарстві, необхідно провести розрахунок балансу гумусу. Цей розрахунок дозволить визначити вплив запропонованих змін на збереження родючості ґрунту і довгострокову екологічну стабільність території. Відповідні дані представлені у таблиці 4.5.

Таблиця 4.5 – Розрахунок балансу гумусу в межах ФГ «Форвард» за проектом

Сільськогосподарські культури і вгіддя	Площа, га	Урожай., ц/га	Валовий збір	Втрати, накопичення гумусу на 1 ц	Усього, ц (+ -)
Озима пшениця	293,8873	45	13224,9285	-0,187	-2473,062
Ярий ячмінь	293,8875	40	11755,5	-0,215	-2527,433
Горох	119,9821	35	4199,3735	-0,264	-1108,635
Цукрові буряки	135,1901	450	60835,545	-0,056	-3406,791
Кормові коренеплоди	38,7151	500	19357,55	-0,038	-735,587
Кукурудза на зерно	119,9821	55	6599,0155	-0,03	-197,970
Кукур. на сил. і з/к	38,7151	300	11614,53	-0,036	-418,123
Баг. трави на з.к.	38,7151	220	8517,322	0,155	1320,185
Баг. трави на сіно	255,1722	50	12758,61	0,215	2743,101
Всього посівів	1334,2466				-6804,314
В т.ч. на 1 га ріллі					-5,100
Сінокіс	99,0093	40	3960,372	0,3	1188,112
Пасовище	153,7377	220	33822,294	0,183	6189,480
Всього с.-г. угідь	1586,9936				573,278
В т.ч. на 1 га с.-г. угідь					0,361

Таким чином, відповідно до проектного підходу до використання земель у ФГ «Форвард», спостерігається приріст гумусу в обсязі 0,361 центнера на кожен гектар сільськогосподарських угідь.

Таблиця 4.6 – Розрахунок затрат на виробництво сільськогосподарської продукції

Сільськогоспо- дарські культури	Площа, га	Урожай., ц/га	Матер.-грош. затрати			Всього, грн.
			постійні	змінні	Всього грн. /га	
Озима пшениця	293,8873	45	429,00	5,80	690,00	202782,237
Ярий ячмінь	293,8875	40	267,00	5,40	483,00	141947,663
Горох	119,9821	35	352,00	6,00	562,00	67429,940
Цукровий буряк	135,1901	450	1625,00	2,00	2525,00	341355,003
Кормові коренеплоди	38,7151	500	1674,00	1,80	2574,00	99652,667
Кукурудза на зерно	119,9821	55	405,00	6,30	751,50	90166,548
Кукурудза на силос	38,7151	300	405,00	1,30	795,00	30778,505
Багатор. трави на з.к.	38,7151	220	192,00	0,70	346,00	13395,425
Багаторічні трави на сіно	255,1722	50	160,00	3,20	320,00	81655,104
Всього посівів	1334,2466					1069163,091
В т.ч. на 1 га ріллі						801,323
Сінокіс	99,0093	40	94,00	2,50	194,00	19207,804
Пасовище	153,7377	220	48,00	0,40	136,00	20908,327
Всього с/г угідь	1586,9936					1109279,222
У т ч на 1 га угідь						698,982

Відповідно до проектного підходу до використання земель на території ФГ «Форвард» матеріально-грошові витрати становитимуть 698,982 грн на гектар сільськогосподарських угідь.

Аналізуючи загальну ситуацію в Україні, було встановлено, що ефективність сільськогосподарського землекористування є низькою у багатьох

регіонах. Основними чинниками, що впливають на цей показник, є природно-кліматичні умови, які мають вирішальне значення, а також забезпеченість підприємств матеріально-технічними та трудовими ресурсами, яка впливає меншою мірою. Використання великих площ малопродуктивних, деградованих або ерозійно небезпечних земель є недоцільним як з екологічної, так і з економічної точок зору.

Додатково наголошується на необхідності збільшення частки природних стабілізуючих територій до 10% загальної площі землекористування. Втрати від неефективного використання земель необхідно враховувати, зокрема, оцінюючи вплив сусідніх деградованих ділянок і тенденції зниження родючості оцінюваних земель.

Перспективними напрямками для подальших досліджень є вивчення взаємозв'язку між розмірами земельних ресурсів у сільськогосподарському підприємстві та ефективністю їх використання. Також заслуговує на увагу дослідження впливу форми власності та організаційно-правових форм господарювання на покращення економічних показників. Це питання актуальне як для конкретних видів сільськогосподарських підприємств, так і для сільського господарства України загалом.

5 ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Під терміном «охорона навколишнього природного середовища» розуміють поєднання міжнародних, державних та громадських заходів спрямованих на раціональне використання, охорону і відтворення природних ресурсів та на захист природного середовища від забруднення для задоволення інтересів матеріальних і культурних потреб як існуючих так майбутніх поколінь.

Основне завдання раціонального використання природних ресурсів - це збереження та підвищення продуктивності цінності природних ресурсів, забезпечення їх раціонального використання та розширення для виробництва сировини, поліпшення умов життєдіяльності [25].

Сільськогосподарські угіддя району піддаються шкідливому впливу водної ерозії. Цьому сприяють розчленований рельєф місцевості, розораність земель, зливовий характер опадів та порушення їх при розробці покладів корисних копалин. В господарствах не запроваджуються протиерозійні технології, знижуються площі під заліснення, практично не вносяться органічні добрива. Згідно із «Порядком визначення розмірів і меж водоохоронних зон і режимом ведення господарської діяльності в них», встановлюється правовий режим для визначення розмірів водоохоронних зон. Водоохоронні зони створюють для сприятливого режиму використання водних об'єктів, попередження їх забруднення та вичерпання, а також для зниження коливань стоку вздовж річок та навколо озер, водосховищ та інших водоймищ.

Прибережні захисні смуги встановлюються вздовж берегів річок і навколо водойм уздовж урізу води шириною:

- 1) 25 метрів - для малих річок, струмків, та ставків площею менш як 3 га;
- 2) 100 метрів - для великих річок. Якщо крутизна схилів більша за 3 градуси, то мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється [5].

Прибережні захисні смуги - це природоохоронна територія з спеціальним режимом господарської діяльності. У прибережних захисних смугах вздовж річок, навколо водойм забороняється: розорювання земель; зберігання та

застосування пестицидів і добрив; зведення літніх таборів для худоби; будівництво різних споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних). В умовах інтенсивного сільськогосподарського виробництва з метою збереження ґрунтового покриву і охорони навколишнього середовища агроєкосистеми необхідно формувати на науковій організації сільськогосподарських територій, яка враховує весь комплекс природних умов і факторів землекористування.

Організація території сільськогосподарських підприємств дасть змогу сільськогосподарським підприємствам значно зменшити втрати родючості ґрунтів, планомірно підвищувати врожайність сільськогосподарських культур. Диференційоване використання земель поліпшить технологічні умови вирощування сільськогосподарських культур. Значні екологічні проблеми виникають за інтенсивного землекористування з використанням засобів захисту рослин. З одного боку, їх застосування супроводжується підвищенням врожайності культур, стабільністю виробництва, а з другого – чинить потужний хімічний тиск на агрофітоценози. При екологоорієнтованому землекористуванні повинно бути розумне поєднання агротехнічних, біологічних, хімічних методів захисту рослин. Водні ресурси використовуються нераціонально, продовжується їх забруднення та виснаження. Також впливають на якість вод скиди незадвільно очищених стічних вод, що пов'язано з невиконанням заходів по досягненню нормативів гранично допустимих скидів.

Таким чином, можна з впевненістю стверджувати, що стан екології в сільському господарстві є незадовільним. Щоб запобігти екологічній катастрофі в сільському господарстві потрібно: обмежити використання пестицидів і нітратів; вводити передову систему землеробства яка основана на використанні правильних сівозмін, науково-обґрунтованої обробки ґрунту з необхідною кількістю добрив, а також проведення різноманітних заходів, спрямованих на покращення водного режиму ґрунтів. Порушення цих вимог та несприятливі умови призводять до погіршення ґрунту та його структури та розвитку водної й вітрової ерозії. Також потрібно запровадити екологічну освіту населення проводити семінари, тренінги з керівниками сільськогосподарських

підприємств, розвивати екологічний рух в Україні шляхом створення різних екологічних організацій.

Охорона навколишнього природного середовища є невід'ємною складовою сучасного землеустрою. Ця діяльність спрямована на забезпечення екологічного балансу, раціональне використання природних ресурсів та попередження деградації земельних угідь.

Основні аспекти охорони навколишнього середовища в землеустрої:

1. Правове регулювання: землеустрій ґрунтується на нормативно-правових актах, таких як Земельний кодекс України, закони «Про охорону навколишнього природного середовища» [25], «Про екологічну експертизу» тощо. Вони визначають обов'язки суб'єктів землекористування щодо охорони довкілля.

2. Екологічне обґрунтування проектів: проекти землеустрою мають містити розділи, що обґрунтовують заходи збереження природних ресурсів. Це включає адаптацію до кліматичних змін, впровадження системи сівозмін для запобігання виснаженню ґрунтів, проектування водоохоронних зон і прибережних смуг.

3. Раціональне використання земель: забезпечення оптимального співвідношення угідь (ріллі, пасовища, ліси, водні об'єкти) сприяє мінімізації негативного впливу на екосистеми.

4. Ерозійна безпека: важливою частиною охорони довкілля є боротьба з ерозією ґрунтів: укладання захисних лісосмуг, застосування технологій мінімального обробітку ґрунту, створення терас на схилах.

5. Збереження біорізноманіття: землеустрій враховує необхідність охорони ландшафтів та місць існування флори і фауни. Це забезпечується через встановлення меж природоохоронних територій, інтеграцію екологічних коридорів у структуру землекористування.

6. Рекультивація земель: землеустрій включає розробку планів відновлення земель, порушених внаслідок промислової діяльності, будівництва, добування корисних копалин.

7. Екологічний моніторинг: для підтримання екологічної безпеки проводиться регулярний моніторинг стану земель, водних ресурсів і зелених

насаджень. Застосування геоінформаційних систем (ГІС) дає змогу відстежувати зміни та планувати необхідні заходи.

Практичні заходи у сфері землеустрою для охорони довкілля:

- Організація територій: зонування землекористування для врахування екологічних обмежень.
- Відновлення земель: заліснення деградованих територій, збереження заболочених місцевостей.
- Підвищення родючості ґрунтів: впровадження технологій органічного землеробства, використання добрив з урахуванням екологічних стандартів.
- Навчання та консультації: підвищення обізнаності землекористувачів щодо екологічно відповідального управління.

Землеустрій відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку суспільства, оскільки сприяє гармонізації інтересів екології, економіки та соціальної сфери. Інтеграція охорони навколишнього середовища у всі етапи землеустрою гарантує збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

6 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

Оснoву законодавства України про охорону праці складають Конституція України, яка гарантує громадянам право на безпечні і здорові умови праці, а також система законодавчих актів України, спрямованих на реалізацію цього конституційного права. Умови і безпека праці, їх стан і поліпшення є самостійними і важливими функціями соціальної політики сучасних промислово розвинутих країн.

Щоб краще зрозуміти рівень охорони праці в сучасній Україні, необхідно враховувати той факт, що в 1991 році не тільки розпочався розвиток нової держави, а країна стала державою. Водночас відбувалися (і відбуваються) економічні кризи, соціальні, економічні та державні зміни. Рівень захисту творів у публічному судочинстві значною мірою залежить від рівня правової охорони в цих питаннях, тобто. якості і повноти відповідних вимог законів та інших нормативно-правових актів.

У 1992 році вперше не тільки в Україні, а й на території колишнього СРСР був прийнятий Закон України «Про охорону праці» [26], який визначає основні положення щодо реалізації захисту конституційних прав. Громадянин. Життя і здоров'я громадян у процесі праці та засади державної політики в цій сфері регулюють і встановлюють комплексний процес взаємовідносин роботодавця і працівника з питань охорони праці, гігієни праці та виробничого середовища. Організація охорони праці на виробництві. на землі Варто звернути увагу безпосередньо на терміни «робота» та «охорона праці».

Праця – це цілеспрямована діяльність людей зі створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб окремих людей і суспільства в цілому. У широкому розумінні охорона праці включає все, що робиться в інтересах працівників, усі норми, які захищають інтереси та права працівників. З цієї точки зору весь Кодекс законів про працю України (КЗпП) є законом про захист працівників. Однак цей термін має інше, більш вузьке значення.

Тобто норми і правила, які забезпечують працівникам загальні технічні та санітарно-гігієнічні умови виробничого процесу. В. Е. Шарков стверджує, що

охорона праці – це сукупність соціальних норм і соціальних норм, спрямованих на вираження інтересів соціалістичного суспільства і держави і безпосереднє забезпечення безпечних умов праці, здоров'я і життєдіяльності працівників у процесі виробничої діяльності.

Метою охорони праці є здоров'я і працездатність людей, а предметом - засоби і засоби захисту людей. Охорона праці та безпека сьогодні є складним і багатогранним явищем, яке охоплює багато дисциплін, включаючи медицину, токсикологію, фізіологію, біологію, біохімію, хімію, механіку, електротехніку, фізику, психологію, епідеміологію та правосуддя.

Оскільки охорона праці існує в кількох формах, охорона праці виходить за рамки суто правової діяльності як засіб і спосіб охорони життя, здоров'я та працездатності людини на виробництві. У системі трудового права також існує комплекс норм безпеки праці, які є правовою основою заходів щодо охорони життя і здоров'я працівників на виробництві.

Оскільки правила, прийняті органами з акредитації, спрямовані на охорону життя і здоров'я працівників у процесі праці, правові елементи повинні займати провідне місце в системі охорони праці.

Охорона праці як соціально-технічний напрямок вивчає теоретичні і практичні проблеми охорони праці, попередження нещасних випадків на виробництві, професійних захворювань і отруєнь, аварій (катастроф), пожеж і вибухів на виробництві. Вивчається з метою формування у майбутніх фахівців необхідного рівня знань і вмінь з правових та організаційних питань охорони праці, промислової гігієни, техніки безпеки та практичного застосування основних нормативно-правових актів.

Конституція України – пріоритет охорони життя і здоров'я працівників у зв'язку з результатами виробничої діяльності. Багатопрофільний характер охорони праці вимагає використання різноманітних наукових методів. Статистика – для аналізу та прогнозування нещасних випадків, професійних захворювань і нещасних випадків. Економічний – виправдовує витрати на заходи безпеки на робочому місці. Фізика, хімія, біологія – вивчають параметри

мікроклімату, наявність шкідливих і небезпечних факторів у виробничому середовищі і визначають їх гранично допустимі рівні.

Охорона праці не тільки застосовує законодавчу базу до галузевих проблем, але й творчо збагачує адаптацію нових технологій та інструментів до нових економічних умов.

Державна політика управління охороною праці визначається законом «Про охорону праці» [26] і ґрунтується на принципі пріоритету життя людини над результатами виробничої діяльності. Також метою державної політики у сфері управління охороною праці є суттєве зниження рівня аварійності на виробництві та професійної захворюваності. Державний контроль за охороною праці здійснюється шляхом комплексу скоординованих дій, спрямованих на забезпечення безпечних і здорових умов праці в таких структурах та інших представницьких організаціях.

Управління охороною праці на національному, регіональному, галузевому рівні, на рівні підприємства та підприємця базується на законодавстві та нормативних актах з охорони праці. Основні поняття охорони праці в Україні визначаються положеннями Конституції України.

Кожна людина має право на справедливі, безпечні та здорові умови праці та встановлену законом мінімальну заробітну плату. Забороняється залучення жінок і неповнолітніх до робіт, шкідливих для їх здоров'я. Громадянам гарантується захист від незаконного звільнення. Варто розрізняти поняття «охорона праці» та «охорона праці». Оскільки термін «охорона праці» вже згадувався, то під «охороною праці» розуміють такі умови праці, як матеріальне виробництво, спеціальні виробництва, транспорт тощо, які виключають вплив на працівників небезпек і шкідливих факторів.

Зважаючи на позицію таких вчених: Г. Лесенко, І. Гуменюк, В. Роек та ін., визнати існування в науці трудового права окремих і взаємопов'язаних категорій «охорона праці» та «охорона підприємницької діяльності» є можливим, виходячи з певного набору, цілі завдань відрізняються одна від одної. Як і багатьом країнам світу, нам потрібна допомога у забезпеченні дотримання законодавства про охорону праці. Міжнародні та європейські інституції (ООН,

МОП, Рада Європи, Європейський Союз) також покликані надати таку допомогу шляхом розробки нормативних документів, які набувають статусу міжнародно визнаних стандартів. У подальшому ці акти будуть внесені до національного законодавства та стануть невід'ємною частиною обов'язкових.

Національне законодавство, яке регулює гігієну та безпеку праці відповідно до міжнародних стандартів, має бути імплементовано у три етапи:

- 1) запровадження до національного законодавства загальних засад і прав у сфері трудових відносин;
- 2) реформувати зміст інститутів охорони праці, узгодивши їх із окремими нормами міжнародного права;
- 3) визначає особливості охорони праці окремих категорій працівників відповідно до вимог міжнародно-правових актів.

Стаття 23 Загальної декларації прав людини гарантує кожному право на справедливі та сприятливі умови праці. Цій меті служить мистецтво. Це включає умови праці, які відповідають вимогам справедливої винагороди, достатнього відпочинку, безпеки та гігієнічних умов. Стаття 12 визнає право кожного на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я та вимагає вжиття заходів, необхідних для реалізації цього права, зокрема гігієни праці на роботі.

Необхідність управління охороною праці набуває особливої важливості у сучасних умовах, оскільки попередньо ефективна державна система, розроблена для стабільних умов, втратила свою силу. Це пов'язано із стрімкими соціально-економічними змінами та реформуванням центральних адміністративних органів влади.

Основні напрямки удосконалення системи охорони праці:

1. Розвиток соціального партнерства: створення умов для активної співпраці між усіма соціальними партнерами у сфері охорони праці; посилення ролі профспілок, їх залучення до вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням безпеки праці.
2. Активізація участі працівників та державних органів: забезпечення ефективної взаємодії працівників, роботодавців та органів державної влади;

гарантії права працівників на компенсацію у випадках травм на виробництві або професійних захворювань.

3. Удосконалення системи страхування: активне впровадження програм соціального страхування від нещасних випадків і професійних захворювань; розширення можливостей національної системи страхування шляхом впровадження нових підходів.

4. Підвищення рівня відповідальності керівників: формування усвідомленого ставлення до охорони праці з боку керівників підприємств; недопущення скорочення чи ліквідації служб охорони праці на підприємствах.

5. Оновлення законодавчої бази: прискорення реформування законів і нормативних актів у сфері охорони праці відповідно до сучасних вимог; розробка нових стандартів для підвищення рівня безпеки та гігієни праці.

6. Підготовка висококваліфікованих спеціалістів: навчання фахівців, здатних працювати у нових економіко-правових умовах, підвищення кваліфікації працівників служб охорони праці.

7. Інформаційна підтримка: розробка корпоративних інформаційних систем правового характеру для забезпечення доступу до актуальної інформації з питань охорони праці.

8. Національні програми безпеки праці: реалізація національних програм з підвищення рівня безпеки, гігієни праці та поліпшення виробничого середовища, аналіз і врахування всіх факторів, що спричиняють травми та захворювання, з метою їх попередження.

Ці заходи спрямовані на зміцнення системи охорони праці, покращення умов праці та збереження здоров'я працівників в умовах сучасного виробничого середовища.

Аналіз чинного законодавства України про охорону праці дозволяє виділити такі основні організаційно-правові форми охорони праці:

1) встановлення в нормативно-правових актах державних міжгалузевих і виробничих стандартів охорони праці працівників;

2) організація служб охорони праці;

- 3) індивідуальний і колективний захист, забезпечення працівників засобами прибирання та дезінфекції;
- 4) проведення медичних оглядів працівників;
- 5) навчання та інформування з питань охорони праці;
- 6) розслідування та звітність про нещасні випадки, професійні захворювання та нещасні випадки.

Коротко можна сказати, що охорона праці – це складне і багатогранне явище, яке вивчається правом і багатьма іншими сімейними науками. Він визначається соціальною політикою держави, впливає на формування економічних процесів у державі, залежить від рівня науково-технічного прогресу та досягнень у санітарно-медичній галузі. З правової точки зору охорона праці розглядається як предмет правового регулювання, зміст правових норм, принципи права та сукупність правових норм.

ВИСНОВКИ

В сучасних умовах господарювання особливе занепокоєння викликає система використання земельних ресурсів, системах їх захисту від ерозії та інших форм деградації, що стає особливо актуальним для регіонів, де землі передані в оренду великим агроформуванням. Такі наслідки пояснюються порушенням сівозміни, яке стало масовим явищем у багатьох областях. Причинами цього є як зміна меж територій після розмежування, так і нехтування біологічними вимогами сільськогосподарських культур до чергування попередників. Ключовим інструментом у вирішенні глобальних екологічних і економічних викликів є землеустрій, як невід'ємна складова сучасного землекористування. Управління землекористуванням через землеустрій створює умови для інтеграції екологічних, економічних та соціальних інтересів.

2. Встановлено, що організація раціонального використання земельних ресурсів здійснюється через розробку та впровадження проектів землеустрою, які виступають ключовим інструментом у реалізації завдань системи землеустрою. Ефективне використання землі як основного засобу виробництва в сільському господарстві відбувається через трансформацію угідь та впровадження системи сівозмін. Організація сівозміни в господарствах різних форм є важливим елементом землекористування, особливо в умовах вузької спеціалізації виробництва на територіях різної площі. Особливу актуальність має застосування сівозмін із короткими періодами ротації, що дозволяє оптимізувати використання земельних ресурсів і покращувати їхню родючість.

3. На основі проведеної загальної характеристики Радехівської міської територіальної громади Шептицького району Львівської області встановлено, що Радехівська міська громада має значний потенціал для економічного зростання завдяки природним ресурсам і стратегічному розташуванню.

4. Проєкт організації території апробовано на прикладі фермерського господарства «Форвард», що функціонує в адміністративних межах Радехівської міської територіальної громади Шептицького району Львівської області. Встановлено, що фермерське господарство орендує 366 земельних часток паїв,

загальною площею 1519,9713 га та 67,0223 га перебувають у постійному користуванні. Земельні угіддя представлені ріллею – 1519,9713 га та пасовищами – 67,0223 га. В процесі аналізу землекористування фермерського господарства встановлено, що 61 земельна частка (пай) є вкрапленими в територію, оскільки, їх власники відмовляються передавати їх в оренду, що створює низку труднощів як для аграрного підприємства, так і для загальної організації землекористуванні, зокрема: фрагментація земельних масивів, юридична невизначеність, погіршення екологічного стану земель, ускладнення планування та впровадження сівозмін, соціальна напруга, фінансові втрати підприємства.

5. Для вирішення проблем із земельними ділянками (паями), власники яких не бажають передавати їх в оренду фермерському господарству, у проєкті запропоновано можливі шляхи розв'язання: діалог із власниками, інформаційна робота, юридичні заходи, альтернативні підходи.

6. Проектом на території фермерського господарства передбачено переведення 99,0093 гектари ріллі в сінокоси та 86,7154 гектарів у пасовища. На ріллі у ФГ «Форвард» запропоновано запровадити три сівозміни. Зокрема, це дві польові сівозміни, спрямовані на вирощування зернових і технічних культур, а також одну кормову сівозміну, яка забезпечуватиме потреби господарства у кормах для тваринництва.

7. Проєкт слугує основою для прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на підвищення ефективності аграрного виробництва, збереження родючості ґрунтів, мінімізацію екологічних ризиків і забезпечення екологічного балансу. Крім того, він надає практичні рекомендації щодо технологічних рішень, які сприяють покращенню продуктивності, вдосконаленню управління ресурсами і довгостроковій стабільності фермерського господарства.

Така робота є актуальною в умовах сучасного аграрного сектора, де раціональне використання земельних ресурсів і екологічна відповідальність стають пріоритетними завданнями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Даугуль В., Алексенко А. Актуальні питання використання земель сільськогосподарського призначення органами місцевого самоврядування. Х.: Фактор, 2018. 176 с.
2. Дугієнко Н. О., Овчаренко І. О. Теоретичні засади раціонального сільськогосподарського землекористування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 510-516.
3. Скуль, Г. В. Методологія регулювання екологічнобезпечного використання земель. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2021. № 2. С. 45-48.
4. Єрмоленко О., Селезньова Г., Ковальова Г., Ульянченко Н. Стратегічні напрями підвищення ефективності використання сільськогосподарських земель в умовах повоєнного відновлення. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2023. № 5. С. 16-20.
5. Земельний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 25.10.2001 № 2768-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2768-14> (дата звернення 10. 04. 2024).
6. Іванюк Т. Л. Формування умов раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. *Інноваційна економіка*. 2021. № 1/2. С. 74-80.
7. Кобченко М. Ю. Концептуальні засади організації ефективного землекористування аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4, № 4. С. 86-93.
8. Коломійцева Д. М. Проблеми правового регулювання використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 198-201.
9. Кошкалда І. В., Анопрієнко Т. В. Напрями економічного стимулювання раціонального використання земель сільськогосподарського призначення в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5, № 4. С. 256-264.

10. Крамарьов О. С., Гайдаш О. Л., Павленко О. С. Економічна сутність раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. *Агросвіт*. 2023. № 23. С. 44-50.

11. Кубай О. Г. Проблеми та перспективи розвитку галузі рослинництва в контексті збалансованого використання земель сільськогосподарського призначення. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2. С. 79-94.

12. Купріянич І. Факторний аналіз загроз та ризиків екологічної безпеки сільськогосподарського землекористування. *Економічний дискурс: міжнародний науковий журнал*. 2020. № 1. С. 7-15.

13. Лаврук В. В., Покотильська Н. В., Лаврук О. С. Завдання сучасного землеустрою в системі управління земельними ресурсами та землекористуванням. *Агросвіт*. 2019. № 3. С. 3-10.

14. Маркова Е. Ю., Огорь Г. М., Година О. В. Цільовий аспект управління сільськогосподарським землекористуванням. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2023. № 1. С. 12-17.

15. Мартин А. Конституційні положення щодо прав власності на землю в Україні: економічний аспект. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 6. С. 16-19.

16. Муляр Г. В., Ховпун О. С., Шуст Г. П. Правопорушення у сфері використання земельних ресурсів як підстава притягнення до адміністративної відповідальності: порівняння законодавства України та сусідніх держав. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 268-273.

17. Особливості використання земель сільськогосподарського призначення в умовах воєнного стану. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/osoblyvosti-vykorystannya-zemel-silskohospodarskoho-pryznachennya-v> (дата звернення: 15.02.2025)

18. Підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної власності. URL: <https://hromady.org/pidvishhennya-efektivnosti-vikoristannya-zemel-silskogospodarskogo-pryznachennya-derzhavno%D1%97-vlasnosti/> (дата звернення: 15.02.2025)

19. Попова А. О. Проблеми забруднення земельних ресурсів: еколого-правова інтерпретація. *Екологічне право України*. 2024. № 1/2. С. 33-36.

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення державної власності : Закон України від 27.07.2023 № 3272-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3272-20> (дата звернення: 15.03.2025)

21. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення проектів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозміни та впорядкування угідь : Наказ; Держземагентство України від 02.10.2013 № 396 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0396821-13> (дата звернення: 15.10.2024)

22. Про землеустрій : Закон України від 22.05.2003 № 858-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/858-15> (дата звернення: 15.10.2024).

23. Про оренду землі : Закон України від 06.10.1998 № 161-XIV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/161-14> (дата звернення: 15.10.2024).

24. Про охорону земель : Закон України від 19.06.2003 № 962-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/962-15> (дата звернення: 10.11.2024).

25. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1264-12> (дата звернення: 17.03.2025).

26. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2694-12> (дата звернення: 17.03.2025).

27. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/973-15> (дата звернення: 17.06.2024)

28. Ряснянська А.М., Руденко С.В. Інструментарій підвищення ефективності використання земельних ресурсів у менеджменті територіальних громад. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2024. Т. 9, № 1. С. 322-326.

29. Смирнова С. М. Бірюкова О. О., Смирнова С. М. Стратегії розвитку сільськогосподарського землекористування на основі SWOT-аналізу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 1. С. 53-58.
30. Третяк А., Третяк В., Прядка Т. Законодавчі та управлінські проблеми землевпорядного процесу при оформленні прав на земельні ділянки. *Землевпорядний вісник*. 2021. № 1. С. 15-20.
31. Третяк В. М., Н. О. Капінос. Стан та проблеми стратегічного планування розвитку землекористування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 18. С. 5-12.
32. Третяк А. М., Третяк В. М., Гетманьчик І. П., Третяк Р. А., Третяк Н. А. Землевпорядний процес як базова основа у прийнятті правомірних управлінських та проектних рішень. *Агросвіт*. 2024. № 17. С. 21-28.
33. Ярошенко А. С., Трень Т. О., Леонтьєва В. С. Юридична відповідальність за нераціональне використання земель. *Ампаро*. 2021. № 1. С. 32-37.
34. Ярошенко А., Буряк А., Лактіонова В.. Еколого-правові проблеми раціонального використання та охорони земель сільськогосподарського призначення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 4. С. 162-166.